

**GEOGRAFIYA FANINING DUNYO FANLAR TIZIMIDA TUTGAN
O`RNI**

Farg'ona viloyati Furqat tumani

31-umumiy o'rta ta'lim maktabi

geografiya fani o'qituvchisi

Xamraqulova Dilshoda Mamirjonovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar

19- umumiy o'rta ta'lim maktabi

geografiya fani o'qituvchisi

Xamraqulova Gulnoza Mamirovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy dunyoda geografiya fanining rivojlanishi va o'qitish metodikasi haqida so'z boradi. Geografiya zamonaviy fanlar tizimida muhim ahamiyat kasb etgan fanlardan biri hisoblanadi. Dunyo uchun dolzarb bo'lgan geosiyosat tushunchasi ham aynan geografik bilimlar bilan bog'liqdir.

Kalit so'zlar: geografiya, dunyo fanlari, zamonaviy ilm, geosiy geosiyosat, geoiqlim.

Аннотация: В данной статье рассказывается о развитии географии и методики преподавания в современном мире. География является одним из важных предметов в системе современных наук. Понятие геополитики, актуальное для мира, также связано с географическим знанием.

Ключевые слова: география, мировые науки, современная наука, геополитика, геоклимат.

Abstract: This article describes the development of geography and teaching methods in the modern world. Geography is one of the important subjects in the system of modern sciences. The concept of geopolitics, relevant to the world, is also associated with geographical knowledge.

Keywords: geography, world sciences, modern science, geopolitics, geoclimate.

Ma'lumki, geografiya eng qadimgi fanlardan biri bo'lib, o'rganadigan hodisalarining doirasi juda keng. Dastlab, Tabiiy geografiyaning boshlang'ich kursida Siz geografiyaga "Yer yuzi tabiati, aholisi va inson xo'jalik faoliyatini o'rganuvchi fan" deb berilgan ta'rif bilan tanishgansiz. Keyinchalik geografiya fanining o'rganish obyekti geografik qobiq ekanligini ham bilib oldingiz. Geografik qobiq sayyoramizdagi eng yirik geotizim, ya'ni Yerning qattiq (litosfera), suv (gidrosfera), havo (atmosfera) hamda hayot (biosfera) qobiqlarining o'zaro tutashuvi va ta'siri doirasida vujudga kelgan va rivojlanayotgan juda murakkab yaxlit tabiiy tizimdir. Aynan geografik qobiq insoniyatning yashash va ishlab chiqarish faoliyati muhiti, tabiiy resurslarning asosiy manbai hisoblanadi. Geografik qobiq, o'z navbatida, bir-biri bilan bog'langan ko'plab katta-kichik tabiiy geografik birliklarga, ya'ni quruqlik va suvlik, materiklar va okeanlar, tabiiy geografik o'lkalar, tabiat zonalari, provinsiyalar, tabiiy geografik okruglar va hokazolarga bo'linadi hamda bularning barchasi geograf ya fani tomonidan har tomonlama tadqiq etiladi. Shuningdek, geografiya jamiyatning tarixiy rivojlanishi mobaynida paydo bo'lgan hududiy tuzilmalar – mamlakatlar, viloyatlar, shahar va qishloqlarni ham o'rganadi. Geografik qobiq va uning tarkibiy qismlaridagi voqea-hodisalarni boshqa fanlar ham o'rganadi, lekin aynan geografiya bu obyekt va jarayonlarni o'zaro bog'liqlikda, ma'lum hudud chegaralarida bir butunligicha tadqiq etib, hududlar va butun Yer yuzi haqida yaxlit kompleks

ilmiy tasavvurni shakllantiradi. Geografiya fan sohasi sifatida tarkib topgandan buyon, ayniqsa, hozirgi davrda, uning uchun tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik masalalari katta ahamiyat kasb etadi. Demak, zamonaviy sharoitda geografiya – geografik qobiq ichidagi tabiiy hamda ijtimoiy jara yon, hodisa va obyektlarni o'zaro aloqadorlikda va bir butunlikda, ma'lum makon va zamonda o'rganadigan fan bo'lib rivojlanib kelmoqda.

Ma'lumki, geografiya fani ikkita yirik tarmoq – tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy geografiyaga bo'linadi. Birinchisi geografik qobiq, uning komponentlari va Yer yuzidagi geotizimlarni tadqiq etsa, ikkinchisi dunyo, uning mintaq va mamlakatlari, shahar va qishloqlari miqyosida aholi, uning yashash tarzi va madaniyati, ishlab chiqarish sohalari, siyosiy voqea-hodisalarni o'rganadi. Geografik bilimlar qamrovi va hajmining kengayishi, fanning ilmiy-amaliy ahamiyatining chuqurlashuvi natijasida tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy geografiya tarkibida bir nechta mohiyatan torroq fan va ilmiy-tadqiqot yo'nalishlari shakllandi. Jumladan, tabiiy geograf ya doirasida alohida tabiat komponentlarini atroflicha o'rganadigan fanlar shakllanib, mustaqil fan sifatida rivojlanmoqda: geomorfologiya (Yer yuzi relyefni o'rganadi), iqlimshunoslik (iqlim xususiyatlarini o'rganadi), gidrologiya (gidrosferani o'rganadi, okeanologiya va quruqlik gidrologiyasiga bo'linadi), glyatsiologiya (qor va muzliklarni tadqiq etadi), geokriologiya (ko'p yillik muzloq yerlarni o'rganadi), tuproqlar geografiyasi (tuproqlarning tarqalishini o'rganadi) va biogeografiya (tirik organizmlarning Yer yuzida tarqalishini o'rganadi, geobotanika va zoogeografiyaga bo'linadi). Sayyoraviy ahamiyatga ega tabiiy geografik jarayonlarni va geografik qobiqni bir butun yaxlit tizim sifatida umumiy tabiiy geograf ya o'rganadi. Kichik hududlar tabiatining tuzilishi va xususiyatlarini tadqiq qiluvchi landshaftshunoslik fani ham tabiiy geografik fanlar qatorida alohida ajralib turadi. Tabiatga inson xo'jalik faoliyati ta'sirining kuchayishi munosabati

bilan vujudga kelgan geokologiya fani atrof tabiiy muhitda ro'y berayotgan o'zgarish va ekologik muammolarni geotizimlar doirasida tadqiq etadi. Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya doirasida ham shunga o'xshash tarmoqlanish jarayoni rivojlanib bormoqda. Buning natijasida, aholi geografiyasi, shaharlar geografiyasi (geourbanistika), siyosiy geografiya (jahon siyosiy xaritasi, davlat chegaralari, siyosiy munosabat va jarayonlarni o'rganuvchi fan), sanoat geografiyasi, qishloq xo'jaligi geografiyasi, transport geografiyasi, turizm geografiyasi, xizmat ko'rsatish sohasi geografiyasi, etnogeografiya (xalqlar geograf yasi), din geografiyasi va boshqa geografik fanlar vujudga kelgan. Shu bilan birga, ijtimoiy-iqtisodiy geografik fanlar ichida jahon iqtisodiyoti va xalqaro mehnat taqsimotini o'rganuvchi jahon xo'jaligi geografiyasi hamda dunyo mamlakatlarini har tomonlama tadqiq etadigan mamlakatshunoslik kabi keng qamrovli fanlar ham rivojlanmoqda.

Zamonaviy talabalar ancha aqlli bo'lib qolishdi va shunga mos ravishda nafaqat hayotda, balki universitetlarga kirishda ham foydali bo'ladigan fanlarni tez o'zlashtirmoqdalar. Geografiya bunday fan emas. Negadir oliy o'quv yurtlarida iqtisodiy-geografik mutaxassisliklarning asosini tashkil qilishi kerak bo'lgan fan ular tomonidan butun lay e'tibordan chetda qolmoqda. Garchi, mening fikrimcha, menejerga ijtimoiy fanlardan ko'ra ko'proq geografiya kerak. Qo'llashda ham biz pedagogika universitetining profil ixtisosligida geografiya emas, xuddi shu ijtimoiy fanni ko'ramiz. To'g'ri, geografi yadan chuqur bilimga ega bo'lmagan xalqaro aloqalar bo'yicha malakali mutaxassis yoki turizm menejerini tasavvur qilish qiyin. Hozirgi vaqtda geografiya kabi bilim sohasi Rossiya klassik universitetlarida (24 fakultet) va pedagogika universitetlarida (41 fakultet) mavjud. Yirik universitetlar va akademiyalar o'zlarining tor sohalari bo'yicha bakalavrlar, mutaxassislar va magistrilar tayyorlaydigan alohida fakultetlardir. maktab geografiyasining ahamiyati uning o'ziga xosligidadir Maktab mavzusi o'quvchilarda Yerni inson sayyorasi sifatidagi murakkab, tizimli va ijtimoiy yo'naltirilgan qarashni

shakllantiradigan g'oyaviy xarakterdir. Shuningdek, ularni ilmiy bilishning maxsus usuli sifatida mintaqaviy yondashuv bilan tanishtiruvchi yagona fandır.

Shaxsni shakllantirishda geografik bilimlarning ahamiyati geografik ta'limning umumiy maqsadini shakllantirish imkonini beradi. Shunday qilib, talabalar geografik bilim va ko'nikmalarning to'liq tizimiga ega bo'lib, ularni hayotda, turli vaziyatlarda qo'llash, ya'ni ko'nikmalarni namoyish etish qobiliyatiga ega.

Geografiya darslarida qanday kompetensiyalarni shakllantirish mumkin?

- qimmatli va semantik kompetensiyalar hayotga munosabatni, to'g'ri belgilangan qiymat yo'nalishlarini shakllantiradi;
- umumiy madaniy kompetensiyalar etnik guruhlar, oilaviy va ijtimoiy qadriyatlar, an'analar, turmush tarzini o'rganishda shakllanadi.
- darsda tarbiyaviy va kognitiv kompetensiyalar shakllanadi va sinfdan tashqari mashg'ulotlar O'quvchi ekskursiya davomida o'zini o'rab turgan dunyo bilan tanishganda, u taxminlardan faktlarni farqlashni o'rganadi va statistik ma'lumotlardan foydalanadi;
- axborot kompetensiyalari zamonaviy axborot vositalari va axborot texnologiyalarini egallashni nazarda tutadi... Masalan, koinotdan o'rganilayotgan hududlar tasvirlarini ko'rsatuvchi va tahlil qilib, dars yoki sinfdan tashqari mashg'ulotlar uchun taqdimot yaratish;
- kommunikativ kompetensiyalar muloqot jarayonida shakllanadi, jumladan, boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lish, jamoada ishlash ko'nikmalari, turli ijtimoiy rollarni bilish.

Yer xaritasidan barcha bo'sh nuqtalar yo'qolganidan so'ng, geograflarning asosiy vazifasi tabiat va insoniyat jamiyatining rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish bo'ldi. Va bugungi kunda geografiyada yangi ajoyib

kashfiyotlar mumkin. Geografiya Yerda mavjud bo'lgan ob'ektlar, jarayonlar va hodisalarni o'rganadi. Geografik ob'ektlar juda xilma-xil bo'lib, ular tabiiy (tog'lar va tekisliklar, dengizlar va daryolar) va sun'iy (shaharlar va zavodlar, elektr stantsiyalari va sug'orish kanallari) ga bo'linadi. Atrofimizda har kuni sodir bo'layotgan geografik hodisa va hodisalarning (vaqt o'zgarishi) tabiat va inson hayotidagi o'rni ham katta. Ko'pgina geografik hodisalar halokatli: vulqonlar va zilzilalar, momaqaldiroqlar va boshqalar. Geograflar ularning kelib chiqishi va halokatli kuchini tasvirlaydi. Geografiyaning eng muhim predmeti inson va tabiatning o'zaro ta'siri jarayonidir. Axir, har yili inson ko'proq tabiiy ob'ektlarni o'zgartiradi, kon qazish, o'rmonlarni kesish, chiqindilarni ifloslantirish va hokazo.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Tabiiy geografiya" (O'rta Osiyo tabiiy geografiyasidan amaliy ish) Darslik (T., TDPU, 2014), 56.b.
2. www.ziyo.uz
3. Qoriyev M., Markaziy Osiyo tabiiy geografiyasi, 2-nashr, T., 1968.
4. www.vikepediya.com
5. Рустамов Б. Н. ХОДИМЛАР БИЛИМИ ВА МАЛАКАСИНИ БАХИЩАШДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ //Лучший инноватор в области науки. - 2022. - Т. №1. - С. 592-595.
6. Rustamov B. N. MA'LUMOTLAR BAZASINI BOSHQARISH TIZIMLARINI TAHLIL QILISH VA TAQQOSLASH //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. - 2022. - Т. 2. - №4. - С. 25-29.